

ISSN 1392-0456 (Print)
ISSN 2029-7181 (Online)
<https://doi.org/10.15823/istorija.2019.113>

Istorija / History

2019, t. 113, Nr. 1, p. 103–106 / Vol. 113, No. 1, pp. 103–106, 2019

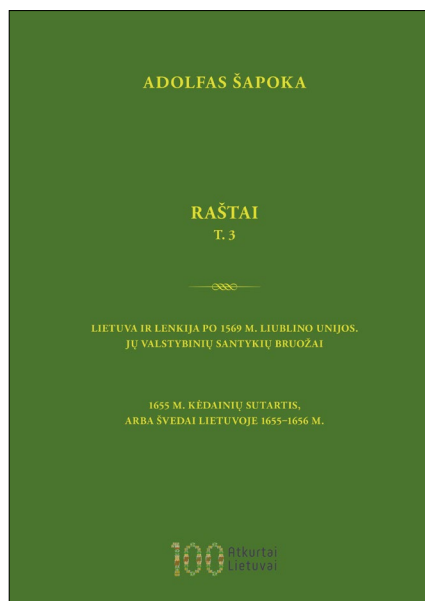
VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŠVIETIMO
AKADEMIJA

Adolfo Šapokos disertacijos „Raštų“ trečiajame tome

Valdas Selenis

Lietuvos nacionalinis muziejus, Arsenalo g. 1, Vilnius
El. p. valdas.selenis@lnm.lt

ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai*. T. 3: Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos. Jų valstybinių santykių bruožai. 1655 m. Kėdainių sutartis, arba švedai Lietuvoje 1655–1656 m. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2018. 682 p.

Žymaus Lietuvos istoriko ir jos valstybingumo tyrinėtojo Adolfo Šapokos (1906–1961) rankraštinių palikimą ir svarbiausius spausdintus darbus Lietuvos edukologijos universiteto mokslininkų grupė, vadovaujama Aivo Ragauskio, išleido keturiais istoriko „Raštų“ tomais¹. Didžiausios apimties yra trečiasis, kuris iš spaustuvės išėjo paskutinis, parengtas A. Šapokos „Raštų“ serijos iniciatoriaus Aivo Ragauskio ir Roberto Jurgaičio. Šis leidinys yra ir paskutinis jau nebeegzistuojančio Lietuvos edukologijos universiteto leidyklos leidinys, rengtas ilgai – penkerius metus. Tomą sudaro dvi A. Šapokos disertacijos: 1938 m. apginta daktaro disertacija apie Lietuvos ir Lenkijos valstybinius santykius po Liublino unijos ir habilitacinė disertacija, apginta 1939 m., apie 1655 m. Kėdainių uniją su Švedija. Abi jos publikuojamos antrą kartą: pirmoji buvo išleista 1938 m. paties jos autoriaus, antroji – 1990 m. pernai amžinybėn išėjusio profesorius Antano Tylos. A. Šapokos „Raštai“ buvo pristatyti jubiliejinėje, 20-ojoje, Vilniaus knygų mugėje.

Rengėjai pratarmėje pažymėjo, kad trečiąjį tomą sudaro vieni stambiausių ir reikšmingiausių A. Šapokos tyrimų, padėjusių pamatus Lietuvos Didžiosios Kuni-gaikštystės XVI–XVIII a. valstybingumo raidos vertinimui lietuvių istoriografijoje (p. 7). Tai pastebėjo dar Zenonas Ivinskis, nekrologe pavadinęs A. Šapoką pirmuoju „ledlaužiu“, kuris pasuko į poliublijinių laikų tyrinėjimus².

Įdomu tai, kad pirminis 1937 m. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetui pateiktos disertacijos pavadinimas buvo „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Unijos. Atskiroji Lietuvos valstybės organizacija bendroje Respublikoje“ (ilustracija p. 34). Profesorius Igno Jonyno siūlymu paantraštė buvo pakeista į „valstybinių santykių bruožus“. Pažymėsime, kad pirminiame variante tiksliau įvardijama pagrindinė disertacijos tyrimo problema. A. Šapoka prie šios temosėjo jau nuo studijų Kauno universitete laikų. Iš studentiškų darbų artimiausias būsimos daktaro disertacijos tematikai buvo 1927 m. parengtas kursinis darbas „Politinė Lietuvos padėtis (1569 m.) einant „Liublino seimo dienynu“³, taip pat 1929 m. balandžio 15 d. apgintas labai gerai parašytas diplominis darbas „Naminės kovos Lietuvoje XVII a. gale ir XVIII a. pradžioje“⁴. Pastarajame A. Šapoka aptarė daugelį dalykų, apie kuriuos rašys ir vėliau: etmono konfliktą su vyskupu, kovas su bajorais (Brastos konfederaciją), Augusto II elekciją, „Coaguatio iurium“, rokošą, konfederatus, bajorų suvažiavimą Vilniuje, Valkininkų sutartį.

¹ Be recenzuojamojo tomo, išleisti šie: ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai*. T. 1: Vilniaus istorija. Vilnius: Edukologija. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2013. 663 p.; ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai*. T. 2: Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008. 557 p.; ŠAPOKA, Adolfas. *Raštai*. T. 4: Mokslinė korespondencija. Vilnius: Petro ofsetas, 2014. 212 p.

² IVINSKIS, Zenonas. Adolfas Šapoka 1906.II.13. – 1961.III.9. *Lituanistikos darbai. Lituanistikos instituto metraštis*. T. I. Čikaga: Lituanistikos institutas, 1966, p. 113.

³ Saugomas LMAB RS, f. 105, b. 481.

⁴ Saugomas LMAB RS, f. 233, b. 109.

Galima manyti, kad 1933–1937 m. buvo intensyviausias istoriko darbo laikotarpis: vienu metu jis rengė dvi disertacijas ir „Lietuvos istorijos“ vadovėlį. Knygos rengėjai teigia, kad A. Šapoka turėjo asmeninių priežasčių kuo skubiau parengti disertacijos tekstą, nes tik apsigynęs disertaciją gavo 523 Lt privatdocento algą (p. 25). Verta prisiminti, kad A. Šapoka net raštu kreipėsi į Švietimo ministeriją prašydamas jam ir bendraautoriams padidinti honorarus už „Lietuvos istorijos“ vadovėlio rašymą, redagavimą, rengimą spaudai, nes tam darbui buvo skirta „tiek daug energijos, visas atostogų laikas, nei kiek nepailsėta ir apleista savi būtini darbai“⁵. Žinoma, turėta galvoje disertacija. 1937 m. gegužę Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija A. Šapokai už vadovėlio parengimą išmokėjo 6 720 Lt honorarą – vieną didžiausių, kokių yra gavęs istorikas už darbą tarpukario Lietuvos Respublikos laikais.

A. Šapoka visuomet kėlė su Lietuvos valstybingumu susijusius klausimus, pavyzdžiui, jau gyvendamas išeivijoje – dėl Lietuvos herbo:

„Kiekviena tauta, kada nors gyvenusi valstybinį gyvenimą arba į jį pretenduojanti, turi savąjį herbą, savąjį valstybės ženklą. Ir mes jį turime. Tik kažin, ar yra pasauly kur nors kita tauta, kuri nežinotų, kaip jos valstybinis herbas atrodo. O mes, kurie turime tokią ilgą ir garbingą valstybinio gyvenimo istoriją, kurie taip neseniai dar tebegyvenome nepriklausomoje suvereninėje valstybėje ir kurių valstybė bent jau juridiškai tebeegzistuoja, jau nebežinome koks yra mūsų valstybės herbas. Nežinome, nes jį visaip vaizduojame. Su valstybės herbu pradėjome elgtis lyg su eiline puošmena, lyg su kokiu ornamentu ar tualetu dalim. <...> Jei pasižiūrėsime į mūsų iš lietuviškųjų įstaigų išeinančių dokumentų antspaudus, pamatysime tą patį margumą. Vienose matysime natūralistinį vytytį, jėga trykštantį ir lekiantį į dešinę (heraldiškai), kitur matysime sunykusį kuiną, mėčiojantį kojas į tą pačią dešinę <...> Argi galime mes šitaip ir svetimšaliams reprezentuotis? <...> Dabar mes, tiesa, gyvename laisvės ir individualizmo dienas, bet kokią esam išėję nepriklausomo gyvenimo mokyklą, kad neišsąmoninome, net valstybės herbo prasmės, kad neišmokome jo gerbti? Juk tai ne žaisliukas!“⁶

„Raštų“ trečiojo tomo rengėjai pasistengė išsaugoti A. Šapokos kalbos savitumą, autentiškumą, suvienodino ir pataisė rašybą, skyrybą, kai kurias stiliaus, leksikos ir sintaksės klaidas, patikslino ir papildė šaltinių ir literatūros nuorodas, o šaltinių sąrašą ir literatūrą net pertvarkė. Tekstas buvo papildytas išsamiais komentarais. Sugražintos nelituanizuotos „1655 m. Kėdainių sutarties...“ asmenvardžių formos, kurios buvo pakeistos 1990 m. leidime, o tai liudija, kad A. Šapoka savo tekstuose istorinius asmenvardžius ne visada lituanizudavo.

⁵ SELENIS, Valdas. Adolfo Šapokos 1935 metų raštas Švietimo ministerijai dėl „Lietuvos istorijos“ parengimo. *Istorija*, 2010, t. 3, Nr. 79, p. 71.

⁶ ŠAPOKA, Adolfas. Vytis ir mūsų heraldika. *Žiburiai*. 1948, t. 22, Nr. 132, p. 3.

Galime pasidžiaugti, kad pagaliau pagrindiniai A. Šapokos darbai yra išleisti „Raštų“ serija ir taip Lietuvos istoriografijos „ledlaužiui“ buvo pastatytas jo vertas paminklas. Tai – vienintelis tokio masto vieno istoriko raštų projektas, įgyvendintas dabartinės Lietuvos Respublikos laikais.